

РОЗДІЛ 11

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

УДК: 347:340.134]:004

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-8/86>

РЕКОДИФІКАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: ВІД СКАСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ І УТОЧНЕННЯ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА ФІЗИЧНИХ І ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ДО СМАРТ-КОТРАКТІВ І ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

RECODIFICATION OF CIVIL LEGISLATION OF UKRAINE: FROM THE ABOLITION OF THE COMMERCIAL CODE AND CLARIFICATION OF THE LEGAL STATUS OF INDIVIDUALS AND LEGAL ENTITIES TO SMART CONTRACTS AND DIGITALIZATION

Ткалич М.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного права
Запорізький національний університет
Толмачевська Ю.О., аспірантка

Національний університет Одеська юридична академія

Оновлення головного нормативно-правового акту в галузі цивільного права України – Цивільного кодексу, – активно обговорюється вітчизняними правниками впродовж останнього десятиліття. Проте, в практичну площину це питання перейшло лише 2019 року – зі створенням Кабінетом Міністрів України робочої групи, яка виробила відповідну Концепцію рекодифікації Цивільного кодексу (2020). Зазначений документ вмістив цілу низку важливих змін до Цивільного кодексу України, частина з яких, втім, потребує широкого експертного обговорення. Таким чином, на порядку денному стоїть завдання ґрунтовного аналізу зазначеного документу, а разом з ним – всього процесу оновлення цивільного законодавства України. Отже автори статті досліджують процес оновлення цивільного законодавства, що відбувається в Україні. Зокрема, в статті проаналізовані передумови для оновлення цивільного законодавства, для чого досліджені недоліки чинного законодавства, ретельно розглянуті пропозиції щодо оновлення вітчизняного цивільного законодавства, які містяться в Концепції рекодифікації, розробленій робочою групою вчених, затвердженою Кабінетом міністрів України, запропоновано власне бачення запровадження необхідних змін. Автори статті дійшли висновку, що вже наявні пропозиції щодо рекодифікації можуть послужити основою для подальшої рекодифікації, проте процес експертного обговорення має тривати з метою пошуку найоптимальніших моделей правового регулювання. Серед тих змін, необхідність внесення яких не викликає жодних сумнівів, варто назвати скасування Господарського кодексу. Регулювання відносин, що виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності, безумовно, має здійснюватися в межах Цивільного кодексу. Щодо інших важливих змін, які також не викликають заперечень, варто зазначити необхідність більш детальної регламентації особистих немайнових прав, а також врегулювання відносин у сфері інформаційних технологій, а також інших новітніх сферах людського буття.

Ключові слова: рекодифікація, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, приватне право, механізм правового регулювання.

The update of the main normative legal act in the field of civil law of Ukraine - the Civil Code - has been actively discussed by domestic lawyers over the last decade. However, this issue became practical only in 2019 with the establishment of a working group by the Cabinet of Ministers of Ukraine, which developed a corresponding Concept of recoding of the Civil Code (2020). This document contained a number of important changes to the Civil Code of Ukraine, some of which, however, require extensive expert discussion. Thus, the task of a thorough analysis of this document, and with it - the whole process of updating the civil legislation of Ukraine is on the agenda. Thus, the authors of the article explore the process of updating civil legislation taking place in Ukraine. In particular, the article analyzes the preconditions for updating civil legislation, which examines the shortcomings of current legislation, carefully considers proposals for updating domestic civil legislation, which are contained in the Concept of recoding, developed by a working group of scientists approved by the Cabinet of Ministers. The authors of the article came to the conclusion that the already existing proposals for recodification can serve as a basis for further recoding, but the process of expert discussion should continue in order to find the best models of legal regulation. Among those changes, the need for which is beyond doubt, is the abolition of the Commercial Code. Regulation of relations arising in the course of business activities, of course, should be carried out within the Civil Code. Regarding other important changes, which also do not cause objections, it is worth noting the need for more detailed regulation of personal non-property rights, as well as the regulation of relations in the field of information technology and other new areas of human existence.

Key words: recodification, Civil Code of Ukraine, Commercial Code of Ukraine, private law, mechanism of legal regulation.

Складний та тривалий процес кодифікації цивільного законодавства України прийнято вважати завершеним із введенням у дію 1 січня 2004 року нині чинного Цивільного кодексу. Втім, застосування норм Цивільного кодексу подекуди було ускладнено внесенням змін до проекту його тексту, а також під час процедури його прийняття українським парламентом (Спасибо-Фатеєва, 2014). До таких недоліків, яких було допущено під час законотворчого процесу, прийнято відносити:

1) одночасне прийняття Цивільного та Господарського кодексів України в результаті політико-правового компромісу без визначення мети запровадження подвійного (дуалістичного чи квазідуалістичного) правового регулювання значного кола цивільно-правових відносин (речових,

договірних, корпоративних тощо) двома різними кодифікованими законами та без пропонування правових механізмів (способів) усунення суперечностей між нормами цих двох кодексів;

2) збереження регулювання сімейних відносин кодифікованим законом, який відрізняється від Цивільного кодексу України, – Сімейним кодексом України, що був розроблений не на основі Цивільного кодексу, а незалежно від нього (Первомайський, 2018).

Як стверджують Харитонов Є.О. і Харитонова О.І., хоча засади оновлення цивільного законодавства України протягом останнього часу активно обговорюються у вітчизняній цивілістиці, офіційна концепція оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства з'явилася відносно

недавно і викликала активну дискусію, у процесі якої зверталася увага на необхідність її удосконалення та забезпечення реалізації у процесі рекодифікації (Харионов Є.О., Харитонов О.І., 2021).

Отже, у запропонованій авторами Концепції передбачено дві частини. У першій частині наведено головні вектори оновлення правових масивів, які нині виражені в шести книгах чинного Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України, кодифікації міжнародного приватного права. Другою частиною є аналітичні матеріали, що стосуються зазначених кодифікацій. Вони є невід'ємною складовою Концепції, оскільки на їх основі було визначено вектори оновлення законодавства. Також вони містять висновки щодо:

1) факторів та передумов системного оновлення Цивільного кодексу України;

2) основних результатів кодифікації цивільного законодавства 2004 року та міжнародного приватноправового законодавства 2005 року;

3) огляду та оцінки змін до Цивільного кодексу після 2004 року та Закону «Про міжнародне приватне право» після 2005 року;

4) судової практики застосування приватноправових норм;

5) ефекту уніфікаційних актів, *acquis* та зарубіжного законодавства у сфері приватного права;

6) очікуваних результатів від рекодифікації (прогноз).

Одним із завдань, яке постало перед авторами Концепції, було вказати на додаткові сфери соціальної реальності, зокрема, підприємництво, корпоративну та інформаційну сфери, оскільки вони є такими, що активно розвиваються в цифрову постіндустріальну епоху. У цих галузях набувають прискореного розвитку приватноправові відносини, що регулюються цивільним законодавством (Баконіна, 2021). Оскільки воно в своєму загальному масиві є застарілим, коли береться до уваги науково-технічний розвиток, рекодифікація Цивільного кодексу України покликана привести його у відповідність до сучасних потреб, світових та європейських реалій, та закласти фундамент для ефективного правового регулювання майбутніх тенденцій розвитку приватноправових суспільних відносин.

Отже, основний зміст Концепції розпочинається з пропозиції скасування Господарського кодексу. На підтвердження цієї тези автори стверджують, що наявність системних вад, які містяться в Господарському кодексі, може стати на заваді європейській інтеграції, економічним реформам та стратегічним прагненням України.

У параграфі 1.3. автори пропонують розширити перелік засад цивільного законодавства. Зокрема, принцип свободи договору має трансформуватися в принцип свободи правочину, а перелік засад не буде закритим, що спрямовано на поліпшення правозастосування норм приватного права українськими судами. У параграфі 1.5 зазначено, що належить також уточнити межі здійснення суб'єктивних цивільних прав. На практиці це означає, що з урахуванням судової практики будуть деталізовані положення стосовно зловживання цивільними правами, що є складним, але перспективним напрямком рекодифікації цивільного законодавства. Згідно з параграфом 1.6 Концепції, будуть приведені у відповідність до норм процесуального права способи захисту цивільних прав. При цьому, важливою складовою даного напрямку реформування є взяття до уваги практики застосування ст. 13 Європейської конвенції з прав людини Європейським судом з прав людини. Відповідно до параграфу 1.8, буде з'ясований вичерпний перелік організаційно-правових форм, в яких можуть існувати юридичні особи. У наступному параграфі пропонується інкорпорувати до Цивільного кодексу актуальні норми Закону України «Про господарські товариства», а сам Закон скасувати. Згідно з параграфом 1.10, буде уточнено статус юридичних осіб публічного права, адже їх перелік не вичерпується такими суб'єктами як держава, Авто-

номна Республіка Крим та територіальні громади. З цієї точки зору, в даному фрагменті Цивільного кодексу також буде прописане регулювання особливостей правових форм участі цих суб'єктів у цивільних правовідносинах. Розширення переліку об'єктів цивільних прав, зокрема, його доповнення такими об'єктами як інформаційні ресурси, продукти, системи; об'єкти, створені в мережі Інтернет тощо, пропонується в параграфі 1.12 Концепції. До того ж, пропонується включення до таких об'єктів корпоративних прав. Важливою ідеєю також є визнання об'єктом цивільних прав інформації як нематеріального блага. У Концепції пропонується перенести до Книги першої норми щодо поняття та видів договору, оскільки це органічно вписуватиметься в загальні положення цивільного законодавства. У параграфі 1.16 зазначено, що необхідно переосмислити положення про форми правочину, адже неможливо ігнорувати науково-технічний розвиток, який посприяв появі інтернет-банкінгу, смарт-контрактів, е-комерції тощо. У цьому сенсі, буде звернута увага на те, щоб сформулювати сучасні підходи до розуміння та регулювання форм, у яких можуть існувати правочини. Дискусійними залишаються питання, пов'язані з їх недійсністю, наприклад, чи слід залишати правову конструкцію реституції, чи застосовувати замість неї норми Цивільного кодексу про безпідставне збагачення. Втім, однозначне бажання авторів Концепції полягає в ліквідації конструкції цивільно-правової конфіскації. Необхідно також зазначити, що пропонується уточнити строки позовної давності. Зокрема, подовжити їх щодо справ, які стосуються об'єктів навколишнього середовища, наприклад, пам'яток природи, земель водного та лісового фонду тощо.

Автори Концепції вважають, що Книга друга Цивільного кодексу має отримати назву «Особисті немайнові права». У зв'язку з цим, також буде конкретизовано особисті немайнові права юридичної особи в питанні щодо ділової репутації, місцезнаходження, найменування, права на інформацію тощо. Пропонується також об'єктивувати загальні положення про особисті немайнові права, наприклад, взяти до уваги досвід Чехії, в Цивільному кодексі якої зазначено, що кожна особа зобов'язана поважати вільний вибір фізичної особи жити, як вона бажає. Відповідно, перспективним є т.з. «збільшення» масиву особистих немайнових прав, що забезпечують фізіологічне (природне) буття особи, та особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття особи (параграф 2.5 Концепції). З цим пов'язана й можливість розробки спеціалізованого законодавства в сфері особистих немайнових прав: Медичного кодексу, Кодексу України з електронних комунікацій; внесення змін до Трудового кодексу.

Що стосується Книги третьої Цивільного кодексу, тут автори Концепції пропонують визначити її назву як «Речове право». При цьому, щодо права власності пропонується зазначити наступне: "кожний зобов'язаний утримуватися від порушення права власності іншого" (доповнення до поняття права власності – параграф 3.2 Концепції). Стосовно змісту права власності, його пропонується доповнити положенням про те, що "власнику дозволено робити з річчю все, що не заборонено, а у визначених законом випадках власник може вчиняти лише дії, які дозволені законом". Уважно необхідно поставитися до положень щодо обмеження права власності та його соціальної функції. Ці пункти Концепції потребують більшої деталізації на фаховому рівні, тому необхідно буде ґрунтовніше проаналізувати допустимі межі щодо обмеження права власності. Важливим теоретичним пунктом є пропозиція введення принципу єдиної нерухомої речі, який буде поширюватися як на земельні ділянки, так і на «квартирну» власність та нежитлову частину будівлі (параграф 3.6 Концепції). У параграфі 3.7 запропоновано визнати володіння фактичним станом, який зумовлює правові наслідки. В результаті цього пропонується вине-

сти норми щодо володіння в окремий розділ, який передуватиме нормам щодо речових прав і буде складатися із загальних положень щодо володіння та положень щодо наслідків володіння. У параграфі 3.10 розглядаються такі правові наслідки володіння: 1) презумпція власності; 2) набуття права власності на плоди речі, якщо володілець є добросовісним; 3) захист володіння за допомогою речових позовів; 4) набуття володіння внаслідок набувальної давності. У зв'язку з цим, запропоновано ввести до положень щодо володіння посесорні (від лат. «possessor» – володілець) способи захисту. Не можна не помітити, що автори Концепції при розробці користувалися надбаннями римського права, особливо в цих нормах щодо володіння.

У параграфі 3.11 пропонується доповнити перелік обмежених речових прав такими поняттями як узурфрукт, речові обтяження нерухомості, переважне право купівлі земельних ділянок та речове право очікування. У доповненні до цього, авторами Концепції пропонується перенести до Книги третьої норми щодо ренти та довічного утримання (догляду) нерухомого майна. Для звичайних громадян, особливо мешканців сільської місцевості та власників земельних ділянок з житловими будинками, важливими є норми щодо добросусідства, які пропонують автори Концепції в параграфі 3.17. При формуванні даного пункту брався до уваги досвід таких держав як Німеччина та Швейцарія. Що стосується змістовного наповнення цих положень, їх суть полягає в тому, що власник земельної ділянки не має права забороняти викиди газів, пару, запахів, диму, сажі, тепла, шуму, вібрації та подібних впливів, які надходять з іншої земельної ділянки, якщо вони не впливають або впливають несуттєво на використання його земельної ділянки. Відповідні нормативи будуть встановлені спеціальними правилами про добросусідство, а відшкодування збитків за порушення правил добросусідства міститиметься в Книзі п'ятій Цивільного кодексу («Зобов'язальне право»). У параграфі 3.18 автори намагаються на ліквідації прав господарського відання та оперативного управління з їх заміною на ринкові юридичні конструкції. На думку авторів Концепції, ринковими конструкціями, які покликані замінити наведені вище інститути господарського законодавства, мають стати організаційно-правові форми акціонерних та інших товариств, різні види договорів та приватноправові конструкції речових прав. Застава, іпотека та притримання мають перспективи стати забезпечувальними речовими правами або бути перенесеними до окремого розділу, згідно з параграфом 3.19 Концепції. Далі в ній знайшли своє відображення ідеї про внесення нових конструкцій таких як фідучіарний фонд та загальні положення речового права. При цьому, зазначається, що вони не знайшли одностайного схвалення членами Робочої групи, відтак дані пропозиції мають пройти стадію обговорення громадськістю та фахівцями з метою формування остаточної точки зору стосовно цих змін. У параграфі 3.25 Концепції обговорюється ідея створення в Книзі третій окремого розділу (Розділ I) – «Загальні положення речового права», до якого б увійшли принципи, поняття та види речових прав. Наприклад, відповідно до цих пропозицій, речовим правом визнавалося б панування особи над річчю, що діє проти кожного, якщо інше не передбачено законом; властивостями речових прав є принципи абсолютності, слідування, визначеності законом переліку і змісту речових прав (numerous clausus), переваги (старшинства), публічності. Новелою параграфа 3.31 Концепції є положення про недобросовісне набуття новоствореного нерухомого об'єкта, згідно з яким пропонується передбачити в кодексі норму, відповідно до якої об'єкт нерухомого майна, створений внаслідок формального поділу, прив'язки до вже наявної нерухомості з використанням її функціональних елементів, в інших випадках недобросовісних дій набувача, не вважається новоствореним об'єктом.

У контексті Книги четвертої «Право інтелектуальної власності» пропонується скерувати зусилля на досягнення поглибленої інтеграції в правовій структурі права інтелектуальної власності Європейського союзу, адаптації українського законодавства до *acquis* ЄС (ст. 1 Угоди про асоціацію).

По відношенню до Книги п'ятої («Зобов'язальне право»), пропонується звернути увагу на архітектоніку норм глави 47 Цивільного кодексу з метою усунення дисбалансу правових положень щодо поняття та заміни сторін зобов'язання. Після цього автори пропонують використати надбання DCFR, а саме ст. III.-1:104 «Co-operation» та ст. III.-1:105 «Non-discrimination», які приписують боржнику та кредиторіві раціонально співпрацювати в обсягах та відповідно до змісту зобов'язання, а також забороняє дискримінацію щодо зобов'язань. У параграфі 5.3 Концепції пропонується доповнити Цивільний кодекс нормою про астрент, тобто, неустойку або пеню за невиконання рішення суду, яка присуджується судом на користь позивача, якщо відповідач не виконує рішення суду щодо позову про виконання зобов'язання в натурі. У параграфі 5.9 автори пропонують уточнити та доповнити в процесі рекодифікації нормативний масив глави 48 Цивільного кодексу, вмістивши його в два параграфи:

1. Засади та загальні модальності виконання зобов'язання.

2. Особливості виконання окремих класифікаційних видів зобов'язань. Планується, що своє відображення в оновленому законі знайде норма про ускладнення виконання зобов'язання (*hardship*). У перспективі, вона покликана прийти на зміну положенням ст. 652 про зміну або розірвання договору в зв'язку з істотною зміною обставин (*change of circumstances*). При подальшому формуванні першого параграфа глави 48 Цивільного кодексу автори пропонують керуватися досвідом застосування UNIDROIT, PECL та DCFR, зокрема, норм щодо правил про витрати і дотримання формальностей, пов'язаних з виконанням; правил про розподіл іншого виконання, ніж платіж за грошовим зобов'язанням тощо. Також автори пропонують конкретизувати правові наслідки невиконання зобов'язання. Для цього пропонується взяти до уваги закордонний досвід, зокрема, імплементувати положення глави 3 Книги III DCFR «Remedies for non-performance», яка надає можливість кредитору скористатися будь-яким зазначеним у ній способом захисту в разі недобросовісного невиконання зобов'язання боржником (ст. III.-3:101 DCFR). У наступному параграфі пропонується ввести правову конструкцію «impediment beyond control», яка за своїм змістом подібна до ст. III.-3:104 DCFR «Excuse due to an impediment».

Одним із ключових пунктів Концепції є розширення принципу свободи договору (параграф 5.33). У зв'язку з цим, пропонується ввести до Цивільного кодексу нові договірні конструкції, наприклад, договору про надання туристичних послуг, форфейтинг, франчайзинг, валютний дилінг, договори про надання медичних послуг, договори азартної гри (парі), компенсаційні договори, рамкові договори, брокерські договори, оренду узурфрукт, договір про управління справами, про обіцянку виконати зобов'язання, договір про визнання боргу тощо. При рекодифікації розділів щодо деліктної відповідальності буде взято до уваги категорію загальноприйнятих норм поведінки (*required standard of conduct*) як критерію наявності вини особи в заподіянні шкоди тощо. На думку творців Концепції, необхідно врахувати положення розділу IV PETL (*Defences*) з метою об'єктивації обставин, які звільняють від деліктної відповідальності. Норми щодо набуття та збереження майна без достатньої правової підстави пропонується розглядати крізь призму правил про безпідставне збагачення відповідно до положень DCFR

(ст. П.-7:303 «Наслідки нікчемності або оспорення договору») (параграф 5.41 Концепції). Актуальним є доповнення кодексу переліком спеціальної системи деліктів, до якої відноситься відшкодування шкоди, завданої:

- 1) шкідливим програмним забезпеченням;
- 2) вірусами та іншими біологічними організмами;
- 3) робототехнікою та штучним інтелектом;
- 4) малолітніми особами, які перебували під наглядом закладу освіти;
- 5) руйнуванням будівлі або споруди, що перебувала в неналежному технічному стані;
- 6) інформацією чи порадою;
- 7) порушенням правил добросусідства;
- 8) навколишньому природному середовищу;
- 9) внаслідок зловживання правом.

Що стосується новел спадкового права (Книга шоста Цивільного кодексу України), тут автори пропонують передбачити можливість спадкування спадщини дітьми спадкодавця, які були зачаті вже після його смерті за допомогою репродуктивних технологій, при цьому встановивши певні умови, наприклад, відповідне волевиявлення заповідача та певний строк на запліднення, який створював би можливість для спадкування.

Стосовно включення норм Сімейного кодексу до Цивільного кодексу України автори зазначають, що це є важливим кроком до гармонізації та уніфікації системи приватного права. Вони аргументують це тим, що такі країни як Франція та Німеччина пішли саме цим шляхом, а також в процесі кодифікації подібних висновків дійшли такі країни як Аргентина, Бразилія, Грузія, Естонія, Квебек, Нідерланди, Румунія, Угорщина, Чехія тощо. Конкретних змін, яких очікує сімейне право в рамках Цивільного кодексу, автори не уточнюють – це має відбуватися в процесі обговорення Концепції.

Завершальним етапом рекодифікаційних робіт щодо міжнародного приватного права є його включення до Цивільного кодексу у вигляді окремої книги. Значну увагу в цьому контексті буде звернуто на правовий інститут «автономії волі» (*lex voluntatis*). Його вдосконалення значною мірою залежатиме від сприйняття міжнародного досвіду, зокрема, результатів Гаазької конференції з міжнародного приватного права «Принципи вибору права у міжнародних комерційних договорах» та законодавства ЄС (Регламенти «Рим І» та «Рим ІІ»). Буде посилено регулятивну функцію колізійних норм (параграф 8.3). Важливими в цьому контексті є використання правових конструкцій "closest connection" та "escape clauses", які покликані запобігати прогалини в колізійному регулюванні та надавати суду можливість відходити від законодавчих приписів колізійного регулювання, якщо в цьому існує потреба. Такі кроки спрямовані на досягнення розумного балансу між правовою визначеністю й гнучкістю колізійних норм. На посилення принципу *найтіснішого зв'язку* має зіграти й те, що автори пропонують розглядати окремі колізійні правила як вияв принципу найтіснішого зв'язку, аналогічно до ст. 1 австрійського закону про міжнародне приватне право. Зміст принципу *найтіснішого зв'язку* пропонується тлумачити не тільки з точки зору територіального підходу, згідно з яким найбільш тісний зв'язок вбачається у ступені інтенсивності територіальних контактів правовідносин з певною країною, але й використанням матеріально-правового (змішаного) підходу. Щодо двох типів матеріалізації колізійного права, автори зазначають, що перший тип матеріалізації, який враховує переважачий інтерес певного інституту приватного права або груп осіб, потребує розширення шляхом додавання альтернативних прив'язок по визнанню дійсності/недійсності актів. Основним інструментом матеріалізації колізійного права другого типу (публічних інтересів) є інститут імперативних норм (*mandatory rules*), який доктрина відносить до сучасного одновекторного підходу до вирішення колізій.

Чого очікувати від процесу рекодифікації?

У підсумку проведеної роботи автори сподіваються реалізувати запропоновану Концепцію на принципах т.з. «м'якої рекодифікації». Під цим мається на увазі мінімальне втручання в дух цивільного закону. Такий підхід переслідує одразу декілька завдань. З одного боку, стоїть завдання не втратити всі позитивні напрацювання нинішнього Цивільного кодексу. З іншого – необхідність адаптації цивільного законодавства до сучасних вимог науково-технічного розвитку та цивілізованого світу, зокрема, Європейського союзу, наднаціональним правом якого закріплено підходи до ділового обороту та відповідний рівень громадянських свобод. У цьому контексті, значний внесок належить процесам цифровізації та проникненню цифрових комунікацій в повсякденне життя громадян, впливом мережі Інтернет на усвідомлення та здійснення громадянами своїх особистих майнових та немайнових прав, а також трансформаційним впливом новітніх технологій у сфері підприємництва та господарювання. Факторами впливу, які беруться авторами до уваги з метою досягнення цілей Концепції, також є: 1) надання переваги положенням Європейської конвенції з прав людини та іншим важливим міжнародним нормативно-правовим актам в сфері людських прав; 2) розвиток інформаційного суспільства в тісній співпраці з міжнародними партнерами, зокрема, використання конструкції смарт-контракту; 3) сприяння свідомому використанню автоматизованих механізмів та штучного інтелекту, репродуктивних технологій, генної інженерії; 3) здійснення кроків назустріч диспозитивності в договірному регулюванні тощо.

У зв'язку з цим, внаслідок рекодифікації Цивільного кодексу ставиться ще одне завдання – зменшити ризики для особистих немайнових прав особи та її приватності під впливом розвитку інформаційних та біологічних технологій. У даному аспекті мається на увазі: 1) заборона евгеніки, народження генетично ідентичних людей, трансформація генів (крім лікування генетичних захворювань); 2) закріплення репродуктивних прав фізичної особи як системи відокремлених особистих немайнових прав, що спрямовані на здійснення репродуктивної функції фізичних осіб; 3) визначення цивільно-правових наслідків зміни статі; 4) забезпечення цивільно-правового захисту права на персональні дані та інше.

З метою покращення взаємодії із зобов'язаннями, автори Концепції очікують провести модернізацію речового права. Досягнення цієї цілі також покликане сприяти стабільності та передбачуваності іншим масивів приватного права. Для цього необхідно, щоб у процесі рекодифікації Книга третя Цивільного кодексу отримала завершений вигляд, який складатиметься як із загальних положень речового права, так і спеціальних уточнюючих норм, що сприятиме систематизації речового права в рамках загальноєвропейського підходу до речового права в рамках приватно-правових суспільних відносин.

З істотним впливом новітніх технологій на право інтелектуальної власності, перед авторами Концепції постало завдання досягнути наступних результатів у цій сфері: 1) приведення українського законодавства у відповідність до положень Угоди про асоціацію з Європейським союзом та законодавства ЄС, а також міжнародних договорів, учасником яких є Україна; 2) гармонізація норм Цивільного кодексу та спеціального законодавства; 3) вирішення виявлених під час правозастосування проблем законодавства в сфері права інтелектуальної власності.

Зобов'язальне право після його оновлення має сприяти ефективному діловому обороту в сфері господарювання та підприємництва, а також успішній інтеграції України до правового простору Європейського союзу, в якому також проходить процес перегляду норм зобов'язального права з метою його покращення. При цьому, важливим дороговказом залишатимуться дотримання прав та законних

інтересів приватних осіб, що в свою чергу сприятиме розбудові розвиненого громадянського суспільства в Україні як перспективній країні-члені європейської спільноти. Єдність, чіткість та ясність позицій є тими критеріями, на які орієнтувалися автори Концепції при формуванні пропозицій по внесенню змін до зобов'язального права. У кінцевому варіанті це має сприяти простому й зрозумілому сприйняттю норм зобов'язального права не тільки фаховими юристами та особами, які безпосередньо мають справу із буквою закону, а й звичайними громадянами в повсякденному житті.

З точки зору нотаріальної практики, важливим викликом є оновлення спадкового права. У цьому контексті, єдність судової практики та однакове застосування норм спадкового законодавства є тими завданнями, яких прагнуть досягти автори Концепції в результаті проведення рекодифікаційних робіт. У цьому зв'язку також важливу роль відіграє дотримання пов'язаних із правом спадкування національних традицій та звичаїв, що, однак, не має стати на заваді інтеграції в правовий простір Європейського союзу та перейнятті кращих практик європейського спадкового права.

З метою гармонізації української доктрини і законодавства з *ius commune*, норми сімейного законодавства мають бути інкорпоровані до Цивільного кодексу. Даний погляд відповідатиме усталеній світовій практиці сприйняття норм сімейного права як частини масиву приватно-правових відносин. Питання сім'ї та шлюбу в цьому контексті тісно переплетені з питаннями спадкового права, права власності, зобов'язаннями, дієздатністю, опікою та піклуванням тощо.

З метою поліпшення торговельних процесів та економічних відносин з міжнародними партнерами, зміни повинні відбутися стосовно українського законодавства в галузі міжнародного приватного права. У Цивільному кодексі 1963 року містився розділ під назвою «Застосування іноземного права та міжнародних договорів, правоздатність і дієздатність іноземних громадян». У цьому сенсі, поява

в оновленому Цивільному кодексі книги «Міжнародне приватне право» може сприйматися як референс минулій правовій традиції. Такі заходи покликані підвищити статус міжнародного приватного права та усунути колізійність норм, які характерні для правозастосування законодавства в галузі міжнародного приватного права в Україні. При цьому, спеціальні механізми регулювання, які будуть передбачені в книзі оновленого Цивільного кодексу, присвяченій міжнародному приватному праву, будуть покликані забезпечити дотримання прав та інтересів суб'єктів при переході справ у міжнародну площину.

Висновок.

Перед українською правовою наукою наразі стоїть завдання виробити оптимальну модель оновлення цивільного законодавства України. З цією метою необхідно ретельно проаналізувати проєкт рекодифікації Цивільного кодексу, який вже існує. При цьому, пропозиції, які містяться в Концепції, є тільки початковим варіантом того, що ми отримаємо в майбутньому, особливо стосовно розділів цивільного законодавства, які не мають чіткої деталізації в Концепції, наприклад, у сфері сімейних відносин.

Щодо оновлення Книг 1-5 Цивільного кодексу, важливим кроком назустріч змінам є скасування Господарського кодексу. Успішність цього заходу значною мірою залежить від того, чи вдасться юридичній спільноті виробити ефективні механізми правового регулювання, які покликані прийти на зміну нормам кодифікованого господарського закону. Автори Концепції рекодифікації зазначають, що для цього є всі необхідні умови, які вже прописані в Цивільному кодексі. Стосовно інших важливих нововведень, особливу увагу слід звернути на Книгу другу ЦК України, в якій автори пропонують модернізувати інститути особистих немайнових прав, а також на Книги першу, третю та п'яту, які тісно пов'язані між собою, оскільки зміни щодо основ цивільного, речового та зобов'язального права є масивним теоретичним та практичним комплексом питань, які мають бути проаналізовані в майбутньому відповідно до пропозицій, зазначених у Концепції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баконіна, О. (2021). Рекодифікація цивільного законодавства: для обговорення розміщено проєкт Концепції оновлення ЦК. <https://bit.ly/3vUyqlf>
2. Довгерт, А.С., Кузнєцова, Н.С., Хоменко, М.М. et al. (2020). Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк». In <http://bit.ly/3rXx3a4>
3. Первомайський, О.О. (2018). Кодифікація цивільного законодавства: проміжні результати та подальші перспективи. *Приватне право і підприємництво*, 18, 25-28. In <https://bit.ly/2SYfHwY>
4. Спасибо-Фатеева, І.В. (2014). Цивільний і Господарський кодекси: 2004–2014 рр. Харків: Право
5. Харитонов, Є., Харитонova, О. (2021). Приватне право як концепт. Том IV. Від ідеї до реалізації. Одеса: Фенікс.